

УДК 811.162.2'37

*А. Є. Адамович, Л. І. Шлєіна,**Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь*

АРХИТЕКТОНІКА ОБРАЗУ КНЯЗЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО У «ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ»

У статті досліджуються особливості змалювання художнього образу Данила Галицького. Об'єктом даної розвідки є генезис образу князя, його архітектоніка в «Галицько-Волинському літописі»; предметом – змістова організація та формотворчі прийоми зображення образу Данила Галицького.

Ключові слова: *психологічний портрет, чуттєвий образ, ідея, формотворчі прийоми.*

PRINCE DANIEL OF GALICIA IMAGE ARCHITECTONIC IN GALICIAN-VOLYNIAN CHRONICLE

The period of literary life which will be discussed, is one of little known ones. It is considered to be the time of spiritual decline and the reason was the Tatar-Mongol invasion of the thirteenth century.

The scientists agreed that many papers of that period had moralistic character and were aimed the subjugation of the population and the authorities of the church rulers. Since the through image is a steady rate of people thinking in a certain period of time.

As a historical figure the Prince was placed in the center of Galicia-Volyn Chronicle presentation in the middle of the thirteenth century. The author had made a significant step towards the new understanding of the nature and this probably made the record closer to the historical texts of the seventeenth century than even in sixteenth one.

The article draws attention to the structure of the artistic image that consists of sensory images and ideas which follow them. The Prince mental qualities, moral, philosophical, ideological believes as well as the circumstances of their formation were analyzed from this point.

The image content organization is embodied by means of forming methods. In this book they are psychological analysis, direct author characteristics, description by other characters, comparison with their images, showing environment, which to some extent affected the development of the psychological portrait of the Prince.

Key words: *psychological portrait, sensual image, idea, forming methods.*

АРХИТЕКТОНІКА ОБРАЗУ КНЯЗЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО В «ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ»

В статті досліджуються особливості зображення художественного образу Данила Галицького. Об'єктом даного дослідження є генезис образу князя і його архітектоніка в «Галицько-Волинському літописі»; предметом – змістова організація і форма створення образу Данила Галицького.

Ключевые слова: *психологический портрет, чувственный образ, идея, формообразующие приемы.*

Період літературного життя, про який буде йти мова, належить до малознаних, притемнених. Вважається, що це час духовного занепаду, і причиною того було татаро-монгольське нашествя XIII століття. Стверджується, що література цього періоду – це ніби інерційне продовження літератури попереднього часу, а інерція – це вже не розвиток, а уповільнення руху [1, с. 122–125].

Без якихось заперечень сприймалось твердження В. Ключевського про те, що до XVI століття в «давній руській літературі» не було жодного яскравого характеру.

У даному випадку актуальним є питання: чи можемо ми погодитися з багатьма дослідниками, у тому числі і Д. Чижевським [6, с. 205–212], що зародження української і російської прози можна визначити тільки початком XVI століття, а не періодом Київської Русі-України, як це було б натурально і доречно. Ми вважаємо, що такий висновок досить сумнівний, бо тоді потрібно викреслити зі свого культурного вжитку важливий для літератури здобуток попередніх століть, і, зрозуміло, значною мірою не можна збагнути і генезис нової української літератури.

Вчені мали рацію в тому, що в багатьох тогочасних творах спостерігається моралізаторський характер, що був спрямований на підкорення населення владі церкви та правителів. Оскільки наскрізний образ – це стійкий показник мислення народу в певний період часу.

Відаючи пріоритет відкриття самобутнього характеру літератури XVI століття, дослідники української культури та літературних здобутків не врахували декілька історичних творів середини XIII – кінця XIV століть, де вимальовується

яскрава постать князя Данила Романовича Галицького, на основі якої подано першу спробу психологічного портрету. Це й «Галицько-Волинський літопис», і героїчні повісті зазначеного періоду, що пізніше було вміщено в різних літописах, і листування князя Галицько-Волинської держави з Папою римським та іншими князями.

Звичайно, не можна стверджувати, що образ Данила Романовича – це образ-концепт у названих творах, бо ключові образи цього періоду значною мірою повинні були створювати і підтримувати ту «стабільність контексту утверджуваних значень» [4, с. 325], яка становить одну з головних можливостей розпізнавання і виокремлення кожного твору, стилі письменника або якоїсь групи витворів літератури, які підпорядковані одній темі і досягають її певними засобами.

Отже, об'єктом даної розвідки є генезис образу князя, його архітектоніка в «Галицько-Волинському літописі»; пред-метом – змістова організація та формотворчі прийоми зображення образу Данила Галицького.

Як історична особистість князь Данило Романович вже в середині XIII століття був поставлений у центр викладу «Галицько-Волинського літопису». Автором був зроблений значний крок на шляху до нового розуміння характеру, і цим літопис, мабуть, ближчий до історичних текстів XVII століття, ніж навіть XVI.

«... в образі вирізняються три іпостасі – об'єктна (онтологія), суб'єктна (гносеологія) та виразна (феноменологія), кожна з яких відтворює – відповідно – буттєву, пізнавальну та чуттєву причетність людини до життя, що по-перше, є світоглядним чинником комунікативної спроможності образу, зокрема, умовою діалогу між автором і читачем, а по-друге, має аксіологічне значення, оскільки образ являє собою втілену єдність людини і світу на відміну від постміфологічного відчуження між ними в реальній історії» [2, с. 378].

Отже, у статті звертається увага на структуру художнього образу у «Галицько-Волинському літописі», що складається з чуттєвого образу та ідеї, яка з останнього випливає. З цього погляду аналізуються психічні якості, моральні, світоглядні, ідеологічні переконання князя; обставини їх формування. Унікальність твору полягає у тому, що це майже єдиний для XI–XV століть історико-літературний твір, який прослідковує життєву долю героя з дитячих років до смерті. Всі попередні твори приділяють увагу невеликим відрізням життя героїв, у які вкладаються їхні визначні вчинки та «праведна» (наше) смерть, а про дитинство згадується поверхово, через що ми не можемо знати, що саме впливало на цю особистість в дитячому віці, які події сприяли формуванню тих чи інших рис характеру, що передувало вчинкам людини, які були подальші наслідки, і тому сумніваємось у її значенні в історії.

Що ж відрізняє «Галицько-Волинський літопис» від інших житій крім хронології? Для житійної літератури XI–XIII століть, як і для ікон, характерна статичність фігур – відсутність руху, оскільки рух прирівнюється до зміни часу. Статичність – символ вічності і святості. Для житійного героя характерні вчинки, важливі в плані особистого самозростання; для князівського життєпису – діяльність князя, яка важлива не стільки для князівства, держави, але й повинна бути високиморальною. Тому князь в ідеалі повинен вміти приймати «соломонові рішення», піклуватися про долі підданих й свого князівства, тобто займати активну позицію. Найбільш докладно ця тема розкривається в зазначеному літописі.

Для того, щоб вивчити образ князя з літературно-художнього погляду ми повинні прослідкувати всі риси Данилового характеру, що знайшли вираження в його діяльності. В літописі не зберіглося портрета чи хоч би короткого опису зовнішності Данила Романовича. Однак у тексті джерела подано короткі характеристики дій нашого героя, скупі факти його життя, що дають можливість уявити зовнішність князя: був середній на зріст, широкий у плечах, кремезний і сильний чоловік. Хоча можна припустити, що у вислові, де йдеться про те, що він схожий на батька, мається на увазі не стільки риси характеру та єдиний стиль діяльності, а й зовнішній вигляд.

Підступні бояри садовлять Данила на князівський престол у Галичі дев'ятирічною дитиною. Описуючи зворушливу сцену прощання з матір'ю, вигнаною боярами з міста, автор у невеличкому епізоді передав і безнадійні відчуття малого князя, який був досить безпомічним, щоб хоч як цьому зарадити, й рішучість у ситуації, яка вже в такому віці визначила одну з позитивних рис характеру короля Данила. Коли правитель Олександр без згоди на те князя намагався забрати його від матері, князь вирішив оборонятися, і тільки за допомогою княгині вдалося його заспокоїти [3, с. 373].

Ще раніше, коли малий князь знаходився в гостях-полоні у короля Бели, вже тоді розлучений з ненькою і братом, він навчився витримки, розуміння, що потрібно чекати своєї години для досягнення мети, хоча вже тоді у думках цієї дитини визрівали плани завоювання своєї «вотчини» [3, с. 365].

Своєрідними домінантами у творі є відтворення образу з боку військового призначення, через яке уславлювалась доблесть народу під час татарської навали і боротьби з інтервентами – шаблі, що блищать на сонці, кінь, який виграє під своїм вершником [3, с. 408]. З цього погляду на тлі існуючих образів постать Данила Галицького стала своєрідним концептом для творів XIII–XIV століть і поштовхом для створення подібних визначних образів. Діяльність Данила порівнюється з подвигами Володимира Мономаха, Романа Мстиславовича [3, с. 244].

Воля ті рішучість були головними союзниками Данила: «Він ніколи не відступав, демонструючи несамовиту мужність в бою»; «... не чув ран на тілі своєму, і тільки вийшовши з бою і напившись, відчув їх»; «Був бо відважний та хоробрий. Від голови й до ніг не було в ньому пороків» [3, с. 388–389].

До того ж літописець переказує промови Данила Романовича, звернені до війська, в яких він закликав воїнів дбати про власну гідність і честь Батківщини. Ці промови являють собою чудові зразки високого ораторського мистецтва. Так, 1253 року Данило підтримав союзних йому польських князів у війні з Чехією. Обставини склались не на його користь, тоді він звернувся з такими словами до воїнів: «Чого злякалися? Хіба не знаєте, що війни без мертвих не буває? Чи ви не бачите, що перед нами ратні мужі, а не баби? Якщо мужа уб'ють на війні, то це не диво. Інші вдома помирають без слави, а ці (про вже загиблих) з славою померли» [3, с. 385].

У цій особистості також потрібно підкреслити такі риси, як чесність, вдячність, довіра, дипломатичність, мудрість, авторитет. Звичайно, як і інші, Князь Данило жадав слави, але гідним шляхом, тому й заслуговував на повагу інших. Зустрічаючи Данила, населення Галича кинулося до нього «... яко діти до батька, яко бджоли до матці, яко води до істочника» [5, с. 245].

Інтереси князя не вичерпувалися лише внутрішніми проблемами держави. І автор показує зростання з роками авторитету князя серед прибічників і ворогів. Перераховуючи його позитивні риси, літописець називає його князем добрим, мудрим. Галицький книжник схвально оцінює господарську діяльність Данила, будівництво міст (Холм, Львів, Данилов), церков, упорядкування землі [3, с. 416].

Дружбою з братом дорожив князь більш за все. В літописі немає навіть натяку на розбіжності між ними. Данило Романович цінував родинні стосунки, і хоча в літописі не показано взаємовідносини його з дружиною, своїх синів він виховував за власними принципами і потім був щасливий з того, що виховав добрих людей [3, с. 427].

Заступництво небесних сил князь відчуває, за словами літописця (якому притаманний погляд на історію як на вияв божої волі), постійно: під час походу короля Бели на Галич 1229 року «... послав на нього Бог архангела Михаїла відкрити хляби небесні...» [3, с. 357].

Також бажано вказати на тому, що «Галицько-Волинський літопис» має багато редакторів. Тому, якщо звернутися до тексту другої частини літопису, нас одразу здивує стриманий тон щодо князя Галичини. Багато дослідників, у тому числі і Л. Черепнін [5], вважають, що автор другої частини літопису негативно ставився до Данила Романовича. Так, тут майже не зустрічаються повідомлення про діяльність першого Романовича. Натомість у літописі наголошується на вчинках другого і синів останнього. Хоча є епізоди, де ми читаємо розповіді про культурну розбудову країни великим князем. Навіть коли помер князь Данило (1264 рік), новий літописець відгукнувся на його смерть панегіриком-штампом, який зовсім не відобразив справжніх досягнень короля, а був написаний загальними формулами.

Бажано зауважити, що змальовані риси характеру Данила Галицького не є статичними і хоча активно не видозмінюються, все ж можна говорити про динаміку образу. Це стосується і поступового зростання авторитету князя, підходу до вирішення політичних справ.

Потрібно наголосити, що постать Данила Романовича не змальовується відокремлено від інших образів. Звичайно, змістова організація образу втілюється у творі за допомогою формотворчих прийомів. В даному випадку психологічного аналізу, прямої авторської характеристики, характеристики іншими дійовими особами, зіставлення з їх образами, показу середовища, яке певною мірою впливало на розвиток психологічного портрету князя.

Щоб підкреслити реальність історичної фігури її треба показати в русі, з побутовими подробицями через окремі деталі – чим прославиться література нового часу. Але саме цим принципом користувалися і давньоруські (українські) письменники XIII століття у своїй спробі відтворити образ Данила Романовича. Звичайно, їх намагання розібратися у психології дій героя – це ще не нове розуміння характеру, але значний крок на шляху до його пізнання.

Література:

1. Крип'якевич М. Ф. Галицько-Волинське князівство / М. Ф. Крип'якевич. – К. : Наук. Думка, 1984. – 174 с.
2. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / [За ред. Анатолія Волкова]. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 363 с.
3. Літопис Руський / [Перекл. з давньорус. Л. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич]. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.
4. Соловей Е. Українська філософська лірика: Навч. посіб. із спецкурсу / Е. Соловей. – К. : Юніверс, 1998. – 368 с.
5. Черепнін Л. В. Літописець Данила Галицького / Л. В. Черепнін // Матеріали до вивчення історії української літератури. В 5 т. – Т. 1. Давня література. – К. : Радянська школа, 1959. – 651 с.
6. Чижевський Д. Література XIV–XV ст. / Д. Чижевський // Історія української літератури. – Тернопіль : Феміна, 1994. – С. 205–212.